

## ÀGBÉYÈWÒ BÍBELÌ ÌRÒYÌN AYỌ

### ÌFÁÀRÀ

Mo júbà Olúwa, Èlédàá àní Ọlórùn wa Jèsù Kírísítì. Mo fogo fún Èmí Mímó tí ó jé kí ọjọ oní sojú gbogbo àwa ọmọlẹyìn Jèsù. Mo kí gbogbo àwọn bísọ̀bù àwọn alábòójútó ijo, àwọn aláṣe àti àwọn àlùfàà ijo ọmọlẹyìn Kírísítì gbogbo tí rí bẹ níkalẹ̀ àti àwọn tí kò lè wá, ẹ kú oríire, tí ẹ wà láyẹ̀ lónìí láti ní ìpín nínú ìkójáde ọ̀rọ̀ Ọlórùn tuntun yí, **Bíbelì Ìròyìn Ayọ**. Gbogbo awa yòókú lókùnrin lóbìnrin ni mo kí pátá. Ẹ kú àgbòdìde. Irú ìpéjọ báyíí la ó máa rí o. N kò gbọdọ gbàgbé àwọn ọ̀gá ilé iṣe Ẹgbé Bíbelì ti Nàìjíríà àti gbogbo àwọn ọ̀sìṣe wọn. Ẹ kúuṣe, iṣe yin yorí sí rere lónìí, a bá yín yọ. A ké alelúyá.

Níwọn ìgbà tí ó jé pé Bíbelì Yorùbá ni à ní kó jade bí ọmọ tuntun lónìí, tí ó jé pé èdè Yorùbá ni a fi kọ ọ fún àwọn ọmọ Yorùbá láti máa kà, tí ó sì jé pé ilú Ìbàdàn níhàhín náà ni ìkójáde náà sì ti ní wáyé, ohun tí mo lérò pé ó bojú mu ni pé kí á ṣe àgbéyèwò tóní ní èdè Yorùbá. Àwọn ọ̀jògbón àti onímò ìjìnlẹ̀ Bíbelì kúkú pọ̀ níbàdàn dáadàa ká tó wá sọ ní Nàìjíríà, èmi kì í sì í ṣe ọkan nínú wọn, sùgbón akékọ̀ Bíbelì ni mi, nítorí mo jé ọmọ-leyìn Jèsù. N kò lérò pé ohun tí ó mú kí wọn rò ó pé iṣe àgbéyèwò **Bíbelì Ìròyìn Ayọ** tuntun yí tọ si mi gan-an niyẹn sá, torí àwọn tí ó dára jù mí lo pọ lo sùààà gégé bii atélé Jèsù. Ó ní láti jé pé torí pé wọn ri i pé akékọ̀ àṣà, èdè àti lítírésọ̀ Yorùbá ni mi ni. Ìdí nìyí tí mo fi tún lérò pé èdè Yorùbá ló yẹ kí a sọ lónìí, kì í ṣe Gèèsì.

### Ọ̀RỌ̀ SÓKÍ LÓRÍ IṢÉ ÀWỌN BÍBELÌ YORÙBÁ TI ÌṢAÁJÚ

Nígbà tí a bá ní sọ̀rọ̀ Bíbelì Yorùbá a kò gbọdọ má dàárúkọ Bísọ̀bù Àjàyí Crowther àti àwọn olùrànlọ̀wọ̀ rẹ̀ bíi Thomas King. Láti 1848 ni Bísọ̀bù Crowther ti bèrè iṣe náà, títí ó fi jẹ Ọlórùn nípe ni opin ọ̀dún 1891. Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ tí a kò lè máa dàrúkọ ni ó gba iṣe náà ṣe, tí wọn mú un lókùn-un-kúndùn. Nígbà tí yòò fi di ọ̀dún 1900 Bíbelì Yorùbá ti di títẹ̀ jade ní odindi. Oríṣíríṣi sì tún ni àwọn àtúnṣe àti àtúntẹ̀ rẹ̀ tí ó tún ti jade léyìn náà. Bí ó tilẹ̀ jé pé oríṣíríṣi atúnṣe àti atúntẹ̀ ni ó ti wayé, síbẹ̀ orí Bíbelì 1900 ni Ẹgbé Bíbelì Nàìjíríà sì gbé Bíbelì 2003 tí wọn tún ṣe jade lé. Èyí rú ni lójú. Kí ló dé ti wọn kò lo àtúnṣe ti 1969?

*Bíbèlì Yorùbá Àtọ̀ka* tí Ẹ̀ni ọ̀wọ̀ B. K. Balógun ti Kaybal Bible Mission kọ̀kọ̀ gbé jáde ni ọ̀dún 1980 jẹ́ àtúnṣe pàtàkì sí Bíbèlì Yorùbá. Bí ó tilẹ̀ jẹ́ pé orí iṣẹ́ ti Bíbèlì Crowther náà ni ó gùn lé, èdè rẹ̀ já gaara ní àwọn ìbikòṣkan ju ti tẹ̀lẹ̀ lọ. Bàbá Joel Awoniyi ti fi ìdí èyí múlẹ̀ nínú ìwé wọn *The Story of the Yorùbá Bible* o.i 38 si 40 níbi ti wọn ti ṣe àfiwe ìgbékalẹ̀ àwọn àyọkà, ẹyọ ọ̀rọ̀, àpólà gbólóhùn àti odindì gbólóhùn láti inú Bíbèlì ti Ẹ̀gbé Bíbèlì Nàìjíríà 1969 àti *Bíbèlì Àtọ̀ka*. Wọn lo ìwé Héberù àti Jóòbù fún àfiwé wọn náà. *Bíbèlì Yorùbá Àtọ̀ka* ni akọ̀kọ̀ tí ó pèsè ìtọ̀ka-sí àwọn ẹ̀sẹ̀ bíbèlì mìíràn tí ó jẹ́ mọ́ èyí tí ènìyàn ní kà lọ̀wọ̀lọ̀wọ̀. Àárín Bíbèlì ni wọn fi èyí sí lẹ̀yìn ẹ̀sẹ̀ kòṣkan. Nínú *Bíbèlì Yorùbá Àtọ̀ka* wọn fún àwọn ègẹ́ tí wọn pín orí kòṣkan sí ní akolẹ́ tí ó ṣàfihàn kókó pàtàkì inú ègẹ́ tàbí ìpín kòṣkan. Àtojo àwọn ọ̀rọ̀ inú Bíbèlì lésẹ̀ṣẹ̀ pẹ̀lú ibi tí wọn ti sùyo nínú Bíbèlì náà wà lẹ̀yìn rẹ̀. Akójo ìtumọ̀ àwọn ọ̀rọ̀ inú Bíbèlì diẹ̀ pẹ̀lú àwòrán náà wà lẹ̀yìn Bíbèlì náà pẹ̀lú.

*Bíbèlì Mímọ́ Titun* tí Bísọ̀ṣọ̀bù Fágùn tùmọ̀ tí ó sì jáde fún lílò ní ọ̀dún 1990 ni bíbèlì Yorùbá àkọ̀kọ̀ tí ó ní àwọn ìwé àpókírífà, tí ó sì tipa bẹ̀ẹ̀ jẹ́ ìtẹ̀wọ̀gbà àwọn ìjo Kátólíkì ní Nàìjíríà. Bíbèlì alápòókírífà àkọ̀kọ̀ yìí náà ní ìtọ̀ka sí ẹ̀sẹ̀ mìíràn nínú Bíbèlì tí ó ní ṣe pẹ̀lú èyí ti olúwarẹ̀ bá ní kà lọ̀wọ̀. Ọ̀nà kan pàtàkì tí ó gbà yàtò sí ti *Bíbèlì Yorùbá Àtọ̀ka* ni pé eteetí ojú ìwé kòṣkan ni wọn tò wọn sí lápátùn-ún, lápási. Wọn pín àwọn orí ìwé Bíbèlì alápòókírífà àkọ̀kọ̀ yìí náà sí ègẹ́-ègẹ́ pẹ̀lú àkolẹ́ aṣàfihàn kókó pàtàkì pàtàkì bí i ti *Bíbèlì Yorùbá Àtọ̀ka*. Afikún máàpù pẹ̀lú àwọn ọ̀rọ̀ Olúwa wa tí a kọ̀ ní àwọ̀ pupa ni ohun mìíràn tí ó fi yàtò.

## **ÀGBÉYÈWỌ̀ BÍBÈLÌ ÌRÒYÌN AYỌ̀ NÍ PẸ̀RẸ̀U: ÀWỌN ÌWÉ ÀPÓKÍRÍFÀ**

Mo lérò pé àwọn atótónu tí a ti ṣe ṣaájú yòò ràn wá lọ̀wọ̀ púpọ̀ láti ṣe àgbéyèwò tí ó yanranntí nípa **Bíbèlì Ìròyìn Ayọ̀** tí ó jẹ́ omọ tuntun tí a ní kó jade lóníí. Oríṣi méjì rẹ̀ ni a gbé jade papọ̀: **Bíbèlì Ìròyìn Ayọ̀** (tí kò ní àwọn ìwé àpókírífà) àti **Bíbèlì Ìròyìn Ayọ̀** (pẹ̀lú Àpókírífà). Ní àárín Májẹ̀mú Iáéláé àti Májẹ̀mú Titun ni wọn fi àwọn ìwé àpókírífà mètálá inú rẹ̀ sí. Bí a bá ka ìwé Mákábìsì Kìíní àti Ìkejì gégé bí ìwé kòṣkan ni gbogbo rẹ̀ jẹ́ mètálá. Orúkọ àwọn ìwé mètẹ̀tẹ̀tálá ni *Tóbítì*, *Júdítì*, *Ẹ̀sítà*, *Ọ̀gbọ̀n Sólómọ̀nì*, *Sírákì*, *Bárúkù*, *Létà Jeremáyà*, *Adùrà Asaráyà* àti *Orin Ọ̀dọ̀ Méta*, *Sùsánà*, *Bèlì* àti *Díràgọ̀nì*, *Mákábìsì Kìíní*, *Mákábìsì Kejì* pẹ̀lú

*Adúra Mànásè.* Nínú *Bíbèlì Mímọ Titun*, ti Bísọ̀bù Fágùn ó yẹ kí á tọka sí i pé a kò pààlà sààrìn àwọn iwé àpókírífà yíí. Níṣe ni wọn lú wọn pọ mọ àwọn iwé inú Májẹmú láéláé yòókù. Bí àpẹẹẹ, nínú *Bíbèlì Mímọ Titun*, Dáníẹlì 13 ni a óò ti rí ìtàn Sùsánà, Dáníẹlì 14 sì ni ìtàn Bẹlì àti Dírágọ̀nì wà. Bákan náà ni ó jẹ pé àárín iwé *Ẹsítà* àti *Jóòbù* ni àwọn iwé *Mákábéèsì* méjèèjì wà. Àwọn ijọ kátólíkì, tí ó gba àwọn iwé Àpókírífà yíí tọwọ-tesẹ ni **Bíbèlì Ìròyìn Ayọ** (Pẹlú Àpókírífà) wà fún ní pàtó. Sùgbọ̀n àwọn akẹ̀kọ̀ọ́ Bíbèlì ní ilé èkọ́ gíga àwọn, ọ̀jọ̀gbọ̀n àti ọ̀mọ̀wé pẹ̀lú gbogbo àwọn tí ó ẹ̀ iwádíí nípa èsìn Ìgbàgbọ́ ọ̀mọ̀lẹ̀yìn Jẹ̀sù ni yòò wúlò fún dárádára. Ìdánílọ̀jú kan tí ó finì lẹ̀kàn balẹ̀ ni pé àwọn ijọ Kátólíkì pawọ̀pọ̀ pẹ̀lú àwọn ijọ ọ̀mọ̀lẹ̀yìn Jẹ̀sù yòókù Jákẹ̀jadò ilẹ̀ Yorùbá láti ẹ̀ ẹ̀sẹ̀ ìtumọ́ **Bíbèlì Ìròyìn Ayọ**. Olórí Bísọ̀bù Ìbàdàn ní ijọ kátólíkì, Ẹ̀ni ọ̀wọ̀ tòótọ̀ jùlọ̀ Àlàbá Job sì bu ọ̀wọ̀ lù ú fún títẹ̀ jade. Bákan náà ni Páàdì Anthony Dewalé Ojo jẹ̀rì sí i pé kò sí ewu kankan nínú rẹ̀ àtipé ó dára fún kíkà.

Lẹ̀yìn tí a ti sọ̀rọ̀ níwọ̀nba lórí àwọn iwé Àpókírífà tí ó mú **Bíbèlì Ìròyìn Ayọ** (pẹ̀lú Àpókírífà) yàtò sí tí **Bíbèlì Ìròyìn Ayọ** (tí kò ní Àpókírífà), ẹ̀ jẹ́ kí a wá gbájú mọ́ àwọn ohun àmúyẹ̀ tí ó pa méjẹjẹ̀ pọ̀ àti àwọn ohun díẹ̀díẹ̀ tí mo lérò pe ó kù káátó. Láti ìsinsinyí lọ́ tí mo bá ní sọ̀rọ̀ **Bíbèlì Ìròyìn Ayọ**; àtalápòókírífà, àtalàìlápòókírífà ni mo ní lẹ̀kàn. Ìgbàkùúgbà tí mo bá fẹ́ sọ̀rọ̀ wọn lótọ̀tọ̀, tàbí tí mo fẹ́ sọ̀rọ̀ ọ̀kan ní pàtó n óò máa là á délẹ̀.

## **AKỌTỌ̀ ÀTI Ọ̀RỌ̀ AYÁLÒ NÍNÚ BÍBÈLÌ ÌRÒYÌN AYỌ**

Ìtẹ̀síwájú gbàà ni àkọ̀tọ̀ inú **Bíbèlì Ìròyìn Ayọ** jẹ́ sí ti àwọn ìsàájú làpapọ̀ àti pàápàá eyí tí Ẹ̀gbẹ̀ Bíbèlì Nàìjíríà ti gbé jáde. Ọ̀pọ̀lọ̀pọ̀ ọ̀rọ̀ ni wọn fi àmì sí lórí dárádára ju ti àtẹ̀yìnwá lọ́, tí wọn sì yán gbogbo ‘o’, ‘e’ àti ‘s’ nídìí bí ó ti yẹ. Sùgbọ̀n gégé bíí akẹ̀kọ̀ọ́ èdè Yorùbá, ohun tí mo lérò pé ì bá dára jùlọ̀ ni pé kí a fi àmì sórí gbogbo ọ̀rọ̀ náà pẹ̀lú, kí ìṣọ̀wọ̀kọ̀wé lè gún jákẹ̀jadò inú Bíbèlì náà, kí ó má sí pé ìgbà kan ni a fi àmì ohùn hàn ìgbà kan ni a kò fi hàn. Àìgún-régé ni eléyíí já sí. Níwọ̀n ìgbà tí ó jẹ́ pé a kò lè ya ohùn kúrò lára ọ̀rọ̀ Yorùbá, kí ló dé tí a kò kuku máa fi í hàn lórí ọ̀rọ̀ Yorùbá gbogbo, bí ó ti tó àti bí ó ti yẹ, àti pàápàá láti ran àwọn akẹ̀kọ̀ọ́ èdè Yorùbá lẹ̀wọ̀ ibàà jẹ́ akẹ̀kọ̀ọ́ àgbà, àwọn ọ̀mọ́ ilé èkọ́, tàbí elédè mìíràn tí ó ẹ̀sẹ̀ ní kọ̀ Yorùbá, tí ó sì ní ka Bíbèlì. Ofin tàbí ìlànà wí pé

ohùn ààrin ni a kì í yán yòò dàrú mó irú àwọn akékòṣò wònyí lójù nígbà tí wọn bá ní ka ọ̀rò miíràn tí a kò yán lórí rára tí ó sì jẹ pé ohùn ààrin kó ni a fi ní gbé e jáde. Ní Èkísódù 20:1-17 bí àpẹẹrẹ, lára àwọn ọ̀rò tí mo lérò pé ó yẹ kí a yán lórí ni

Ọlórun	Ọlórun,	Oluwa	Olúwa,
lọkunrin	lókùnrin,	lobinrin	lóbìnrin,
paniyan	pàniyàn,	pansaga	panságà,
ọmọnikeji	ọmọnikeji,	ohunkohun	ohunkóhun,
ẹgbẹẹgbẹrun	ẹgbẹẹgbèrún,	mẹfa	méfà,
şugbon	şùgbón,	olukuluku	olúkúlùkù,
bukun	bùkún.		

Àkíyèsí fún àtúnşẹ ojó iwájú ni èyí. Irú rẹ miíràn náà sì pò. Ibi ipínrò ni ó tún nílò irú àfokànsí báyií. Bí àpẹẹrẹ ọ̀rò méjì ni “foribalè” àti “níláti yẹ kí ó jẹ, “forí balè” àti “ní láti” kì í şẹ eyọ kòṣòkan bí ó şẹ wà ní Èkísódù 20:5 àti 10. Ọ̀pòlọ̀pò àwọn irò ohùn fáwẹ̀lì àti kónsónàntì tí kò yẹ kí a fi han nínú àkọtọ̀ Yorùbá ni wọn kò fi hàn nínú **Bíbèlì Ìròyìn Ayò**. Nítorí náà ẹ kò lè bá sípèlì bíi ‘enia’, ‘aiye’, ‘nwọn’, ‘yío’, ‘li’ tàbí ìròhìn padé. ‘Èniyàn, ‘ayé’, ‘wọn’ ‘yó’, ‘ni’ àti ìròyìn’ ni wọn lò nínú Bíbèlì tuntun náà.

Eléyìí mú kí bí a şẹ kọ ọ̀rò sínú iwé wà níbàámu pèlú bí a şẹ pè é jáde lènu, o sì tún ní ran Bíbèlì kíkà lówó. Ibi kan tí ó kù sí nínú ọ̀rò àkọtọ̀ yìí ni bí a ti ní sípèlì àwọn ọ̀rò àyálò. Níwọn igbà tí ó jẹ pé a tùmò Bíbèlì sí Yorùbá láti èdè miíràn, kò sí bí a kò şẹ ní yá àwọn ọ̀rò tuntun tí kò sí nínú èdè Yorùbá tẹ̀lẹ̀ lò. Ọ̀nà àfojúyá ni wọn fi yá ọ̀pòlọ̀pò ọ̀rò inú Bíbèlì ti tẹ̀lẹ̀ sí Yorùbá dípò ‘àfetíyá’. Àfetíyá ló sì dára ju àfojúyá lọ. Ìdí ni pé síşọ àti gbígbó ni ọ̀pákùtèlẹ̀ ìbáńsòrò, kì í şẹ kíkọ àti kíkà. Síşọ àti gbígbó şàgbà kíkọ àti kíkà. Láti şẹ àpẹẹrẹ iyàtò láàrin ọ̀rò àfojúyá àti àfetíyá ẹ jẹ kí a wo *Bíbèlì* àti *Báíbù*, *Pétérù* àti *Pítà*, *Jòhánù* àti *Jòṣòṣò*. A óò şàkíyèsí pé bí a şẹ sípèlì àwọn orúkọ yẹn ní Gèèsì tí èyàn sì fi ojú rí i ni wọn gùn lé láti yá *Bíbèlì*, *Pétérù* àti *Jòhánù*. Şùgbón bí wọn ti ní pe àwọn orúkọ yẹn ní Gèèsì ti a sì ní gbọ ọ ni yíyá Báíbù, Pítà àti Jòṣòṣò gùn lé.

Nínú **Bíbèlì Ìròyìn Ayò** sípèlì àwọn orúkọ kan ti yí padà kúrò ní ti tẹ̀lẹ̀ tí ó jẹ àfojúyá sí ti àfetíyá. Lára wọn ni:

Genesisi – Jénésìsì,

Eksodù-Èkísódù.

Númerì- Nọmba,  
 Esteri-Eṣita,  
 Matteu-Matiu,  
 Kolosse-Kolose,

Nehemiah- Nehemaya,  
 Isaiah- Aisaya,  
 Filippi-Filipi,  
 Tessalonika – Teṣalonika.

Eléyíí dára púpò, ohun kan tí mo kan rí wí si wọn ni àìlo àmì ohùn to yẹ lórí wọn. Mo sì tún lérò pé o yẹ kí a lo ilànà àfojúyá fún àwọn ọ̀rọ̀ mǐíràn bí i Edenì, Pétérù, Johanu, Stefanu, Isrealì, Paulu, Sila, Aposteli, Listira abbl. kí wọn di Pítà, Jòṣòṣò, Sifini, tàbí Sífìn, Isírèlì, Pòṣòṣò, Sáílà, Apositelì àti Lísíra abbl.

## ÌGBÉKALÈ ÀÀTÒ BÍBÉLÌ ÌRÒYÌN AYÒ

### ÌBÈRÈ ÌWÉ KÒÒKAN

Bí wọn ṣe ṣe ìgbékalè ààtò **Bíbélì Ìròyìn Ayò** mú kí ó rọ̀rùn láti kà àti láti tètè ṣe àwárí ibi tí ènìyàn bá fé wá níbè. Ní ìbèrè ìwé kòòkan ni ọ̀rọ̀ ìṣaájú wà tí ó dúró gégé bí ìfáàrà, ìpàjùbà ọ̀rọ̀ tàbí ọ̀rọ̀ àkòsọ. Ó wà láti ta wá lólobó nípa àwọn ohun tí a oò bá pàdé nínú ìwé kòòkan, nípa ṣíṣe ìṣoníṣokí fún wa. Ìpèsè ọ̀kàn ẹ̀ni sílẹ̀ tàbí ìtóni-lènu-wò ni a lè pe irú ìṣoníṣokí bèẹ̀ fún ẹ̀ni tí ó bá fé bèrè síí ka gbogbo ìwé kan. Lẹ̀yìn ọ̀rọ̀ ìṣaájú ni ó kan àtúpalẹ̀ ohun tí ó wà nínú ìwé náà ní ìṣorí-ìṣorí. Àpẹ̀rẹ̀ ti ìwé Ìyìn Rere Mátíù niyí:

Akoṣílẹ̀ Àtirandíran Jésù Krístì àti ìbí rẹ̀ 1:1-2:23

Àwọn ohun tí Jòhánù Onítẹ̀bọ̀mi ṣe 3:1-12

Ìrìbọ̀mi Jésù àti ìdánwò rẹ̀ 3:13-4:11

Ìṣẹ̀ tí Jésù ṣe ní gbangba ní Galilì 4:12-18:3

Láti Gálilì dé Jerúsálẹ̀mù 19:1-20:34

Òsẹ̀ ìkẹ̀yìn Jésù ní Jerúsálẹ̀mù àti ni agbègbè rẹ̀ 21:27:66

Àjínḍe Olúwa àti bí ó ṣe farahàn káàkiri 28:1-20

Ìrànṣíwọ̀ níla ni irú eléyíí láti rí gbogbo ohun tí ó wà nínú ìwé kan lẹ̀ẹ̀kan náà. Ó wúlò púpòpúpò fún ẹ̀ni tí ó bá fé máa ka Bíbélì láti ìwé kan dé ekeji, tí yóó fi tètè ní ọ̀ye ohun tí ọ̀n yòò ba pàdé ní ìṣorí kòòkan. Ó yẹ kí a sọ ní ibi yìí pé **Bíbélì Ìròyìn Ayò** ni ó kókó ṣe àmúlò àwọn ogbón ìtónisónà méjì tí a mẹnù bà tán yìí, nínú akitiyan kíkọ̀ Bíbélì Yorùbá.

## PÍNPÍN ORÍ KÒÒKAN SÍ ÈGE-ÈGÉ ÀTI ÌTÒKASÍ ẸṢẸ BÍBÉLÌ MÌIRÁN NÍ ÌGBÁṢẸ OJÚ ÌWÉ

Gégé bí àwọn Bíbélì m̀ìràn tí wọ́n ti ẹ́ ẹ́ ẹ́ ẹ́: *Bíbélì Yorùbá Àtòka* ti Kaybal àti *Bíbélì Mímó Titun* ti Bísọ̀bù Fágùn, a pín àwọn oroorí inú ìwé **Bíbélì Ìròyìn Ayò** náà sí ègé-ègé níbi tí ó bá ti yẹ, Ègé kòòkan sì ní àkòrí kòòkan. Bákan náà a ẹ́ ìtòka sí ẹ́ ẹ́ ibòmíràn nínú Bíbélì tí a ti lè bá ohun tí ó wà ní ègé kòòkan pàdé. Bí àpeṣẹ ègé m̀erìn ti a pín Mátìu orí kẹrin sí pèlù àkòrí wọ́n àti ìtòkasí ibòmíràn tí a ti lè bá irú ọ̀rọ̀ kan náà pàdé nìyí.

1. 4:1-11 Sàtànì Dán Jèsù Wò (Mak. 1:12-13, Luk. 4:1-13)
2. 4:12-17 Jèsù Bèrè Iṣẹ Ní Gálílì (Mk. 1:14-15, Luk. 4:14-15)
3. 4:18-22 Jèsù Pe Apeja M̀erìn (Mk. 1:16-20, Luk. 5:1-11)
4. 4:23-25 Jèsù N Sịṣẹ Iáàrìn Ọ̀pòlọ̀pọ̀ Ènìyàn (Luk. 6:17-19)

Gégé bí a ti sọ ẹ́ ẹ́ ẹ́, yàtò sí pé irú àkólé bá yí wúló fún títani lolobó nípa ohun tí a óò bá pàdé nínú ègé kòòkan, ó tún wúlò láti tètè jé kí ènìyàn tí ó bá ní wá ibikan pátó nínú Bíbélì tètè rí i. Bíbélì náà sì tún ní àwọn àwòrán kòòkan káàkiri àárín rẹ́ láti tún ran olùka Bíbélì lówó kí ọ̀ye rẹ́ lè kún sí i nípa àwọn ohun tí ó rí kà. Èyí yàtò sí ti *Bíbélì Àtòka* tí ó jé pé ní ibi àfikún, nípari Bíbélì náà ni a fi àwòrán sí. Gégé bii ti Bíbélì Kaybal àti Bísọ̀bù Fágùn, ìtòka sí ẹ́ ẹ́ Bíbélì m̀ìràn tí ó ní ẹ́ ẹ́ pèlù èyí tí a bá ní kà lówó lówó náà wà nínú **Bíbélì Ìròyìn Ayò**. Sùgbón ìgbàṣẹ ojú ìwé kòòkan ni a kọ́ wọ́n sí. Èyí sì mú un yàtò sí ti àwọn tí ó ẹ́ ẹ́ ẹ́. Aṣìṣe kàn tí a kíyèsí níbè ni pé ìtòkasí, àwọn ìwé àpókíráfà náà tun hàn nínú **Bíbélì Ìròyìn Ayò** tí kò ní àpókíráfà. Bí àpeṣẹ a tòka sí Makabìsì 7:28 ní, Jénésìsì 1:3; Ogbón Solomoni 2:23, Sira 17:3-4 ni Jénésìsì 1:26; Sírà 16:7, Barúkù 3:26 ni Jénésìsì 6:4. Èmi lèrò pé aṣìṣe ni èyí níwọ́n ìgbà tí **Bíbélì Ìròyìn Ayò** náà jé aláìlápókíráfà.

### ÀWỌN ÀFIKÚN

Afikún méfà ọ̀tọ̀tọ̀ ni ó wà ní ìparí **Bíbélì Ìròyìn Ayò** fún ìrànłówó olùka Bíbélì tí ó bá fẹ́ ẹ́ ẹ́ ẹ́ wọ́n.

1. **Àlàyé Àwọn Ọ̀rọ̀ to Ta Kókó**, pàápàá àwọn eyọ ọ̀rọ̀ orúkọ tí ó lè sàjèjì sí ọ̀mọ Yorùbá.

2. **Ìdánilékòṣọ Látì Inú Bíbélì**, wà fún ìràn�ówó ẹnì, ní àkókò oríṣíríṣì ìṣòrò tàbí ìdanwò. Ó tọka sí àwọn ẹṣẹ Bíbélì tí ó bá àwọn akókò kòṣọkan mu
3. **Ohun tí Bíbélì sọ Nípa Àwọn Kókó Ọrò Kan** tọka sí ẹṣẹ Bíbélì tí a ti lè ní òye nípa ohun tí ó yẹ tàbí èyí tí kò yẹ látì ẹ tàbí nípa àwọn ìṣẹ ìsìn ẹnì gégé bí onígbaṅbó.
4. **Nínú Àwọn Àyọka látì inú Bíbélì Yípo ọdún** ni a ti rí ẹṣẹ Bíbélì pàtàkì kan fún ọ̀sẹ̀ kòṣọkan tí ní bẹ nínú ọdún kà.
5. **Ìràn�ówó Fún Àmúlò Ojoojúmọ**, pèsè àyọkà látì inú ẹṣẹ Bíbélì bí i mejì, méta nípa kókó ọ̀rò kan tí ó jẹ mọ igbésí ayé ojoojúmọ onígbaṅbó. Ìtọka sí àwọn ẹṣẹ mìíràn tí ó lè wúlò tun wà níbẹ̀ pèlú.
6. Máàpù marùn-ún ọ̀tò̀tò̀ tí ó ní sàfihàn ilẹ̀ Isírẹ̀lì lákòókò Májẹ̀mú lááláé àti Májẹ̀mú Titun náà tún wà níbẹ̀.

### AMÚLÒ ÈDÈ OJÓOJÚMÓ TÍ Ó JÁ GAARA

Láì fepo boyò, wọn gbìyànjú gégé bí wọn ti sọ nínú ọ̀rò àsoṣáájú inú **Bíbélì Ìròyìn Ayò** látì lo “Yorùbá ti òde òní tí à ní sọ lójoojúmọ, nílẹ̀, lode, lójà àti níbi ìṣẹ̀”. Èyí yòò mú kí ó rọ̀rùn fún ẹnìkẹ̀ni lákòókò bágbàmu tí a wà yí látì kà á já gaara kí ó sì yé yékéyéké. Ànḡàni yí wà fún àwọn ọ̀mọ̀ òde òní tí ìmọ̀ wọn kò kún tó nípa àṣà àti èdè àtìjọ̀ àti àwọn mìíràn pàápàá tí òye ohun tí à ní sọ pàtò kò lè tẹ̀tẹ̀ yé. E jẹ ká ẹ̀ ẹ̀ àpẹ̀rẹ̀ díẹ̀ látì wa àlàyé yí gúnlẹ̀ dáradára. Àfiwé *Bíbélì Mímọ* tí ó wà nínú àkànpò Bíbélì Yorùbá àti ti Gẹ̀ẹ̀sì, ní kẹ̀gbẹ̀nkẹ̀gbẹ̀ tí Egbé Bíbélì Nàìjíríà ẹ̀ jade ni 2005 pèlú ti *Ìròyìn Ayò* ni a ó ẹ̀ gégé bí àpẹ̀rẹ̀. Bíbélì Mímọ̀ oníkẹ̀gbẹ̀nkẹ̀gbẹ̀ yí ni ti àtìjọ̀. Àtunṣe ránpẹ̀ ni wọn kan ẹ̀ sí ti 1953 nígbà tí wọn tẹ̀ ẹ̀ jade. **Bíbélì Ìròyìn Ayò** ni titun.

**Rúutù 1:1; Àtìjọ̀:** “...ọ̀kùnri kan látì Bétíléhẹ̀mù- Júdà *lọ ẹ̀ àtìpó* ní ilẹ̀ Moabù, ati obìrin rẹ̀, ati àwọn ọ̀mọ̀ rẹ̀ ọ̀kùnrin mejì”.

**Titun:** “ọ̀kùnrin kan wà, ara Bétíléhẹ̀mù, ní ilẹ̀ Júdà, òun àti aya rẹ̀ àti àwọn ọ̀mọ̀ rẹ̀ ọ̀kùnrin méjèèjì wọn ní *lọ gbé ilẹ̀ Móábù*”.

Ni ibi yí yàtò sí ọ̀nà tí ó rọ̀rùn mǐràn tí wọ̀n fi gbé e kalẹ̀ nínú **Bíbẹ̀lì Ìrọ̀yìn Ayọ̀** wọ̀n ti yí “lọ̀ ẹ̀ ẹ̀ àtípó” inú tàtìjọ̀ padà sí “lọ̀ gbé”. Ọ̀mọ̀ ọ̀de ọ̀nì le má tètè mọ̀ itumọ̀ “àtípó”.

Bákan náà nínú **Rúútù 4:4** a yí “Mo sì rò láti ẹ̀ ẹ̀ lẹ́tí rẹ̀...” nínú Bíbẹ̀lì àtìjọ̀ sí “mo rò ó nínú ara mi pé kí n kọ̀ sọ̀ fún ọ̀” nínú **Bíbẹ̀lì Ìrọ̀yìn Ayọ̀**. Àkànlò èdè ni “ẹ̀sẹ̀sẹ̀ ni lẹ́tí”. A sì tùmọ̀ rẹ̀ lédè ojoojumọ̀ nínú titun, lónà tí yòò fi tètè yé ọ̀mọ̀ ọ̀de ọ̀nì.

Nínú **Orin Dafidi 23:4** “Bí mo tilẹ̀ ní rin láàrin àfonífojì ojìjì ikú...” nínú Bíbẹ̀lì àtìjọ̀ di “... bí mo tilẹ̀ ní rin nínú okùnkùn, lẹ́tí bèbè ikú...” nínú Bíbẹ̀lì titun. Nínú orí kan náà iwé kan náà, ẹ̀sẹ̀ 5. “Ìwọ̀ tẹ̀ tábilì ọ̀únjẹ̀ sílẹ̀ níwájú mi” di “O gbé ọ̀únjẹ̀ kalẹ̀ níwájú mi” nínú **Bíbẹ̀lì Ìrọ̀yìn Ayọ̀**. “Afonífojì ojìjì ikú” le má tètè yé ọ̀mọ̀ ọ̀de ọ̀nì dárádára bí i “nínú okùnkùn, lẹ́tí bèbè ikú” tí a yí í sí. Sùgbọ̀n àgbà àtìjọ̀ ni ọ̀rọ̀ títẹ̀ tábilì ọ̀únjẹ̀ ẹ̀ẹ̀sẹ̀ kí ó má tètè yé nítorí a kì í tẹ̀ tábilì láti jẹun nínú àṣà ìṣẹ̀hbayé Yorùbá. Àyípadà yíi dára nítorí pé ó bá àṣà Yorùbá mu rẹ́gí. Bí a ẹ̀ gbe ẹ̀sẹ̀ kẹ̀ta Orin Dáfídi 8 kalẹ̀ nínú **Bíbẹ̀lì Ìrọ̀yìn Ayọ̀** náà sunwọ̀n ju ti tẹ̀lẹ̀ lọ̀. Dípò “Nígbà tí mo ro ọ̀run rẹ̀, ìṣẹ̀ ìka rẹ̀...” ohun tí o wà nínú **Bíbẹ̀lì Ìrọ̀yìn Ayọ̀** ni “Nígbà tí mo ẹ̀ àkíyèsí ojú ọ̀run, ìṣẹ̀ ọ̀wọ̀ rẹ̀...”.

Bákan náà ni àgbékalẹ̀ Luku 12:17-18 ja gaara nínú **Bíbẹ̀lì Ìrọ̀yìn Ayọ̀** ju ti atìjọ̀ lọ̀. Ní ti atìjọ̀ wọ̀n ni

O sì rò nínú ara rẹ̀, wí pé, Èmi ó ti ẹ̀, nítorí tí emi kò rí ibi tí èmi ó gbé kó ẹ̀so mi jọ̀ sí? Ó sì wí pé èyí ni èmi ó ẹ̀: emi o wó àkà mi palẹ̀, èmi ó sì kó èyí tí ó tóbí, níbẹ̀ li emi o gbé to gbogbo eso àti ọ̀rọ̀ mi jọ̀ sí.

Ní ti tuntun wọ̀n ni

O wá ní rò nínú ọ̀kàn rẹ̀ pé, ‘kí ni ò bá ẹ̀ o, nítorí n kò ribi kó ìkórè oko mi pamọ̀ sí. Ó ní, mo mọ̀ ohun tí n ọ̀ò ẹ̀! Níṣe ni n ọ̀ò wó àwọ̀n abà mi. N ọ̀ò wá kọ̀ àwọ̀n nílánlá mǐràn, níbẹ̀ ni n ọ̀ò kó àgbàdo mi sí àti àwọ̀n ìkórè yòókù”.



## ÀGBÁLOGBÁBÒ

### ÌKANSÁÁRA ÀTI IBI TI ISẸ KÙ SÍ

Kò sí àní àní, tàbí sùgbón pé **Bíbèlì Ìròyìn Ayò** tayọ ti tẹlẹ nípa èdè tí ó yéni yékéyéké tí wọn fi kọ ọ. Ohun kan tí mo fé kí á mò ni pé àwọn onímò ìjìnlẹ nínú èdè ìpilẹ tí a fi kọ Bíbèlì; iyeṅ Héberù àti Gírìkì ló pawópò pẹlú àwọn onímò èdè Yorùbá àti àwọn omoléyìn Jèsù mǐíràn tí ó jẹ Yorùbá láti ẹ isẹ lórí **Bíbèlì Ìròyìn Ayò**. Ẹni ọwò àti Ọmówé Solomon Abégúndé ti ijọ Onítẹbọmi ni ó ẹ kòkárí isẹ atúmò tuntun náà, pàtàkì lára àwọn tí ó ẹsẹ pẹlú rẹ ni Olùsọ àgùntan Joel D. Awoníyí ti ijọ Onírètí Bíbọ Jèsù. Ọmówé George Madugu ti ijọ ECWA, àti Alàgbà Modúpé Odùyoyè. Ọjògbón Ọlátúndé Ọlátúnjì, Ọjògbón Oyin Abógùnrin, Ọjògbón Afọlabi Ọlábòdé àti Adedotun Ogundeji láti Yunifasiti Ìbàdàn náà ràn wọn lówó nínú àyèwòtúnnyèwò láàrin kan. Àwọn mǐíràn náà wà bẹẹ tí n kò rántí orúkọ wọn tàbí tí èmi kò mò nípa wọn tí wọn kó ipa kan tàbí èkejì. Mo kí gbogbo yín kúuse o, a ọò ẹ e débi èrè.

Àgbéyèwò yí fi hàn gbangba pé bi **Bíbèlì Ìròyìn Ayò** ti dára tó ààyè ẹ tun wà láti mú kí ó dára jù bẹẹ lo. Àpẹẹrẹ tí mo kàn fé ẹ gbèyìn ni ti ìbèrẹ Orin Dáfídì 23. Nínú Bíbèlì àtìjọ, wọn ní “Olúwa ni Olùsọ àgùntàn mi”. Bẹẹ náà ni ó ẹ wà nínú títun tí à ní kó jade lóníí. Bí a bá wo ìtumò gbólóhùn yí dárádára tí a kò bá fi ìtumò rẹ ní Gèèsì sọkàn rárá, a ọò ri i pé kò gbé òye tí onísáàmù ní lọkan yo rárá. Bí ó ti wà yíí, níṣe ni o dàbí ẹni pe ẹni tí ó ní sòrò yẹni ni ó gba Olúwa gégé bí olùsọ tí ó ní bá a sọ àwọn àgùntàn tí ó ní. Ìtumò tààrà láti Gèèsì sí Yorùbá ni ó jẹ ki òye táse ara nibé. Bí ó ẹ yẹ kí a sọ ọ ní Yorùbá lónà tí yòò gbé ìtumò gidí yo ni “Olúwa ni Olùsọ èmi àgùntàn rẹ”.

Tí ẹ bá fara mọ àlàyé mi yíí, tí a sì tún kiyèsí àwọn ibi tí ó kù káàtò gbogbo tí a ti mẹnù bà tẹlẹ, a jẹ pé omi kù lámù, ó tun kù nibon ní ro nìyẹn. Ìmísí Olúwa wa Jèsù nípa Ẹmí Mímó rẹ yòò kuku máa ràn wá lówó, kò ní sù waá ẹ o.

Ẹ kúukalẹ,

Ẹ ẹ é o.

Professor Philip Adedotun Ọgúnjẹjì  
Department of Linguistics and African Languages  
University of Ibadan, Ibadan